Як тільки тихі весняні повені зійдуть з лук та лугових видолинків, полишивши на молоденькій траві рудий слизькуватий мул, занесений хтозна-звідки, з яких земель, Данило Коряк, чоловік худий, цибатий, плоскогрудий, але широкий у кості — сорочка на його плечах розіп'ята, мовби кроляча шкурка на граблищі,— лаштується в путь. Вона йому недалека, на розсадник, що тулиться між річищем Псла та крутою правобережною горою,— це кілометрів за шість од села. Споряджатися Данилові приємно, хоча й клопітно, бо треба захопити не лише ту примусію, що торік брав, а ще й те, що взимку надумав, без чого минулого літа обходився так-сяк, а цього вже не обійдеться. Воно в нього все записане довгими зимовими вечорами на аркушику паперу з шкільного зошита — гарненько, в стовпчик, старанно наслиненим хімічним олівцем — і пронумероване:

"1. Сітки рибальської не п'ять метрів узяти, а два з лишком, бо рів повужчав то вистачить.

2. Лопатку саперську в Кошкалди випросить. Вона хоч і стара, та зручна, бо складається.

3. Сікач у лавці купить або сокирчину, тільки обух щоб не варений був, а клепаний.

4. Ніж Антипові замовить з ресори, бо лавошні або м'які, або сухі, ламаються. Торік два поламав.

5. Торбу тютюну Іванового не забути, бо свій сю зиму вимерз, слабкий, не продирає.

Ну оце й усе начебто. А як надумаю ще щось, то запишу.

6. Еге ж, а про деревій забув. Треба взяти снопик, доки молодий наросте, бо жолудь хоча й пахне, але не так".

До деревію у Данила пристрасть мало кому зрозуміла, і те, що він понад усе любить деревіїв дух, пояснюють одним: змалечку Коряк чинбарував з батьком, то й звик, щоб у хаті міцним, колючим, як нашатир, дубовим настоєм пахло. Сам же Данило каже: "Мені воно що мочений дуб, що деревій — як ладан, тільки краще, бо аж здоровля прибуває... "

На розсаднику Данило сторожує. Не так удень, як уночі, коли вепри виходять з барлогів попастися: жолуді риють на розсаднику ось уже кілька років, а лісникам клопіт. От і найняли Данила в сторожі. Він хоча й погано бачить, зате чує, мов сова: вуж повзтиме десь неподалік — почує і скаже: "Отамо вуж не спить". А на очі слабує. І дивується: "Хіба то не морока? На два сажні все мені наче в тумані, а зорі бачу, хоч які дрібні!"

Далекозорий він.

Натоптавши лантух усяким необхідним збіжжям, Данило виносить його у двір, закурює на дорогу, потім вертається в хату й каже до жінки:

— Ну, то я пішов, значить...

— Ти ж уночі там, гляди, без ружжа не виходь,— наказує вона, запинаючи хустку, бо має провести його до порома і переправити, щоб зосліпу у воду не впав. І більш нічого не каже, знаючи, що дорогою, як буде в тому потреба, встигнуть про все перегомоніти.

І вирушають. Данило з лантухом та берданкою за плечима, вона з біленьким вузликом, у котрому на тиждень харчів зав'язано. Данило в куфайці та гумових чоботях, і Полька (хоча вже давно не Полька, а Палажка) теж у куфайці та гумових чоботях. Тільки й різниці, що в неї халяви якраз об нозі, тугенько литки обтискають, а в нього хляпають, бо тонконогий — як швидко йде чи біжить, то крила старого суконного галіфе обмотуються навколо ніг вище колін, аж присвистують...

Данило цибає широко й дивиться кудись поперед себе, а Полька — під ноги. Трапиться де калюжа або рівець, обводить його за руку, як поводир, примовляючи:

— Сюди, сюди... О!

А він іноді йде-йде та й зупиниться, ткне пальцем у далечінь:

— Диви, он дзьоб лелечий над туманцем червоніє.

— Еге ж, так я й побачу...— каже Полька, бо знає, що справді не побачить: раз Данило вгледів щось, то це вже страх далеко.

Потім луки кінчаються, і вони прошкують лісовою стежиною, Ліс низовий, набряклий душною вологою та п'янким духом розбухлої брості. Й обоє вони, вдихаючи його, думають про одне й те ж: "Оце б тільки жити та жити, а бач — старість..." — і зітхають, міцніше тримаються за руки, обходячи калюжі, як молоді круг аналоя.

На сонячних галявинах трави такі, що вже й на випас годилися б, але ж який з них наїдок? Вода водою. У затінках попід гінкою ліщиною (рибалки тут щоосені вудлища собі ріжуть) прозоро-зелені шпичаки конвалій, кропива з-під торішнього листя пнеться, молоденька, ще не жалка, якраз на борщ, сям і там стримлять замшілі пні, що пахнуть, як їх вивернути, старими грибами й трошечки йодом.

Ідуть, а довкола жовті квіти аж киплять. То жаб'яче мило. Ранньої весни, коли ще не цвітуть конвалії, півники й тендітні сокирки, школярики носять до школи ті жовті, соковиті, аж рипучі квіти, бо й вони веселі, дарма що не пахнуть, лише водою віддають, сирою землею та молодим жабуринням.

От і зараз школярі сунуть ватагою назустріч Данилові та Польці, щойно з порома, видно. Ґелґотять, шльопають по калюжах,

розбризкуючи з них сонце, а в руках у кожного жовті пучечки — жаб'яче мило...

— Добрий день, дядьку й тітко! — поступаються стежкою.

— А, здрастуйте, здрастуйте! До школи?

— Угу...

— Ич, парубота...— всміхається до найменших хлопчаків Данило. Вони йому теж усміхаються.

— Он як! Ну, тоді... мужики!

— Ха-ха, хи-хи... Таке скажуть!

— Поромом з того боку?

— Атож.

— Ич, зайці...

І розходяться. Школярики біжка луками, Данило та Полька — неквапом, намацуючи чобітьми твердину. Аж назустріч їм ще двоє школярів, років по шістнадцять, а може, й під сімнадцять. За руки взялися, одне на одного не дивляться, і квітів ні в неї, ні в нього — ці вже бояться жовтого. Забачивши старших, пустилися, пішли порізно, нахиливши низенько голови, очі ховають...

— Добридень,— тихенько мовили, а поминувши старих, озирнулись і знову за руки взялися... Полька всміхається собі тихо, під ноги, молодіє видом. Потім:

— Колись, може, згадуєш, як ми отакої нори гуртом у ладки на луках грали? Ти тоді вже на вулицю вчащав, а мене увечері ще й за двір тато не пускали...

— Це отам, на Кулининій пущі?

— Авжеж. То я тебе тоді догнала, оддала ладку...

— Того ж і оддала, що я не хотів тікати...

— Та може... А додому прийшла, цілий вечір ту долоню, котрою тебе торкнулася, до серця тулила. Господи, дурні ми тоді були...

— Не дурні, а молоді,— якомога поважніше вимовляє ці слова Данило і бровами щось таке робить: то вгору їх підкине, то на очі напустить, а вони йому тремтять — усміхається. Тоді зітхає.— Було, було, та вже не буде...

І обом їм робиться трохи сумно, бо знають, що таки не буде.

Попереду чути стукіт сокири, аж виляски над водою. То поромщик підлагоджує пором після зими, бо має час, доки підоспіє хтось, щоб перехопитися на інший берег.

Забачивши Данила й Польку, він шапкує до них уклінно, бо довго не бачилися — цілу зиму.

— Живі-здорові?

— Та слава Богу!

— Що там у вас, у Вищій?

— Весна...

— А новенького?

Та й розгомоняться на часину, хоч те новеньке відоме всім трьом. А вже коли сонечко вимахне з-за дерев і настил на поромі закурить сріблястим відпаром, просихаючи, вирушають на той бік. За дротянку, що перекинута з берега на берег і провисла серединою аж у воду, беруться двоє, поромщик і Полька, а Данило сідає на мішок і дивиться по річці в далечінь. До дротянки його не підпускають, щоб не оступився, бува, та у воду не впав або руку в шківець не встромив, бо такий щирий у роботі, що аж похапливий.

І пливуть: скрип, скрип, тьох, тьох,— виспівує дротянка, а вода поза поромом обтікає та шелестить: прудка весною течія, води багато.

Приставши до берега, Данило й Полька виходять на галявину, стоять якийсь час мовчки, поглядають у той бік, куди Данилові йти, потім Полька йому:

— Ну ти ж глядися там... А він:

— Дивися ж там за хазяйством...— це так, за звичкою бо хазяйства, вважай, немає, кури та квочка підсипана, та троє гусей осталося з зими на розплід.

Далі Данило йде сам, а Полька з поромом поволі одпливає на той бік не оглядаючись. Він теж ні разу не озирнеться, тільки наслухає, як дротянка над водою витьохкує, підкидає зручніше лантушок на плечі й дибає петлястою стежкою, вже не обминаючи калюж.

На розсаднику ані душі, навіть слідів людських немає — неторкана земля. Тільки рівненькі, посаджені під шпур кленочки, тополі, дубки, ясени до сонця пнуться та напружуються в бруньках — ось-ось вони

луснуть. Край плантації під старою побитою громом вербою тулиться хата, вірніше не хата, а курінь о чотирьох стінах. Це і сторожка, і насінниця, і затишок для добрих людей у негоду. Торік біленька, вимазана Полькою хата зчорніла за зиму, скло у вікнах взялося жовто-червоними розводами та кружечками, райдугою проти сонця виграє.

Данило відсунув двері, вдихнув сирої погрібної пітьми, напоєної духом підопрілого сіна з примістки й торішнього акацієвого насіння, що лишилося невисіяним, і сів на поріжку, відчуваючи, що вже ніколи в світі, до смерті, до сліпоти, не піде звідси, з розсадника, що тільки й жив узимку мрією про цю мить... І хоч на нього чекало багато роботи: треба було винести з хати сіно й жолобки з-під насіння, щоб просихали на сонці, протерти вікна, розікласти свою примусію, щоб всяка річ своє місце знала, поставити сітку на ярку, розтикати попід стелею деревій, щоб зміцнити вологий весняний дух у своїй загородці, де примістка,— а він сидів на поріжку нерухомо, всміхаючись перед собою, й дрібно-дрібно ворушив пальцями рук, покладених на гострі коліна, у котрих ще гула втома від довгої, незвичної після зими ходи.

Нарешті підвівся, вломив дрівець на всохлому кущі черемхи й розіклав багаттячко. Тоненький струмок диму поволі піднявся над сторожкою, понад віттям дерев та й послався над ними прозорою хмаркою. А перегодом на горі, що голо височіла за лісом, пролунало, як над порожнечею:

— А-га-га-га...

"О, вже сошеняни пасіку привезли,— подумав Данило.— Знов на те місце, що й торік. Ну, воно й правильно, бо в цьому краї, як узяти по Пслу, найбільше дикої яблуні то груші, а ще ж і терну, і черемхи скільки... "

— То ти, Даниле?.. — лунко запитали з гори.

— "А вже ж не хто",— відповів у думці Коряк, міркуючи, що горланити йому, старому чоловікові, не личить, а як там комусь треба буде переконатися, він це чи не він, то прийдуть.

Ходив до нього завжди старший сошенянський пасічник дід Прокіпко — не про щось там дрібне погомоніти, а про життя.

Він і розмову так починав: "Давай, лишень, Даниле, про життя поміркуємо... Які дива за зиму чував або видав?"

Коряк любив такий зачин, однак першим балачки не заводив, зважаючи на те, що Прокіпко старший за нього на цілих п'ятнадцять років, а отже й мудріший на цілий ківш.

"Н-да... — починав пасічник, закручуючи цигарку з Данилового кріпачку.— Життя наше, як теє колесо: котиться, котиться, з гори на гору, з гори на гору, тоді цоп — упало... "

І починалася балачка.

"Ну, як сю зиму сторожувалося?" — цікавиться Прокіпко, вмощуючись під вербою так, щоб стовбур у спину не муляв. "Ет, не питайте",— одказував Данило й заходжувався розважливо, з довгими значущими паузами, оповідати, яка на нього оце недавно, вже напровесні, незгода трапилася.

"Сиджу якось уночі під коморою, курю, наслухаю, що де робиться. В конторі саме якась нарада закрилася, люди розходяться. Бачу, і до мене хтось чимчикує. Підійшло, чую, постояло, похекало. Думав обізватися, спитати, хто, а тоді така гадка: як треба чогось од мене, само скаже, не треба — піде... "

При словах "постояло, похекало" Прокіпко нашорошувався, зводив на співбесідника очі, що з ним траплялося дуже рідко, очікуючи на щось незвичайне, якесь диво, а Данило, помовчавши, вів далі:

"Одсторожував я, пішов додому, сів снідати... Коли це рип — посильний. Так і так, товариш голова викликають. Приходжу. Тільки на поріг, а він: "То ви, Даниле Кіндратовичу, може, скажете голові в очі, откровенно, що не уважаєте його, що він для вас не авторитет?"

"Чого, з якої речі?" — питаю.

"Ну як,— одказує,— підійшов учора до вас, а ви курите, очима дивитесь і — ні "здрастуйте", ні "До побачення". Я все ж таки голова... "

"Кажу йому: чув, що підходив хтось, а здоровкатися не здоровкався, бо не впізнав — бачу погано".

"Ну да,— сміється,— зірки на небі, самі ж хвалилися, бачите, а голови й за крок не признали?"

"Та, кажу, може б, і признав, якби ж трохи далі стояли. Обидився... "

Прокіпко на те ані пари з уст, попихкає димом, похитав головою та й подається на гору до пасіки. А вже другого дня, знову завітавши на розмову, скаже:

"Так, гомониш, обидився... Угу... Ну, хай пообижається. А ти мені краще поясни, бо ти молодший, грамотніший, чого воно так, що в нас дванадцять місяців на рік, а у калмиків тринадцять?"

І то вже йому аж до вечора вистачить — міркувати та дивуватися, чого ж воно так сталося...

Взагалі Данило за багато років приятелювання з пасічником помітив, що той не любить бувальщин ("Я таке й без тебе знаю, надивився"), а все навертає розмову на щось незвичайне, дивовижне, хоча воно й вигадане, якщо не кимось, то самим Прокіпком...

Погрівши над багаттям руки, що затерпли од лантуха, та коліна — вони в нього завжди мерзнуть,— Данило виймав сітку і йде на рів ставити: до вечора, поки прийде Прокіпко, треба юшки зварити.

У рові води мало, на вершок-два, але риба є, здебільшого в'язь, що виходить у повінь пастися на луки, а як вода спадає, повертається в річку. То Данило, вважай, не ловить його і ніколи не скаже, що ходив рибу ловити, а скаже: "Перейняв двойко на вечерю".

Коли сітка виставлена — зяє угорі діромаччям, тільки внизу ціла, залаштована сировою ниткою, Коряк повертається до сторожки, вимітає звідти прілі гриби, що проросли по кутках і під приміcткою ще восени, сушить, переколошкує сіно, розкладає на поличках своє начиння, але найприємніша йому робота — розперезати снопик деревію і ощадливо, по одній стеблині уквітчати ним стіни, низеньку стелю, холодні темпі кутки, а тоді сісти на коритце, перекинуте догори дном, і дихати, дихати так розкішно, глибоко, що аж у грудях щем... Тільки після цього він може сказати лісникові, Польці чи Прокіпкові, що вже обжився і до самої осені навіть гадки не має в село повертатися, хіба на неділю або як гості з Харкова прибудуть — дочка, зять і онука.

О, ті часи для Данила любі та жадані. Порається, бувало, на розсаднику, там бур'янину висмикне, там саджанець до тички підв'яже, щоб рівненько ріс, аж гульк — хлоп'я стежкою лопотить і ще здалеку: "Дядьку, дядьку! Казали тітка Полька, щоб ви додому йшли, ваші, хе, хе, хух...— не здишеться,— гості з Харкова приїхали".

Тоді Данила вже не втримають біля сторожки ні дощ, ні град, ані каміння з неба. Біжить з малим посланцем, хекає по-дитячому та

гостинці йому на бігу тиче: молодих горішків ліщинових, меду стільникового, загорнутого в широкий кленовий лист, чи ляща, спійманого вдосвіта — що під руку підвернулося, а галіфе обмотується йому крилами об йоги вище колін: хльось, хльось, хльось... "Хоч би ж пором по сей бік був!"

І не так йому дочка мила — хоч, звісно, хто ж рідної дитини не любить? — як зять Ігор та онука. Дочка, та більше до матері тулиться, про ганчір'я шушукаються, а то, дивись, і на карти кинуть, як нікого з чоловіків поблизу немає, а зять — о, то хлопець! Простий, добрий, неп'ющий і освічений — інженер.

Приїхав позаторік уперше — хтозна, що за людина, не бачились, не говорили, тільки привіти в доччиних листах приписував. Словом — і своє начебто, і чуже. Увійшов у хату, підождав, доки жінка з батьком та матір'ю наобнімаються, сердитеньким, щоправда, трохи здався, брови зведені, губи лише ледь-ледь у посмішці тремтять. Потім дитину жінці передав: "Здрастуйте, тату! Здрастуйте, мамо! — обняв, поцілував тричі.— Так оце той зять... " — сказав і так усміхнувся, що... як же ти його не полюбиш!..

Вже й сонце сіло за гору. Від неї на ліс, на черемховий цвіт, що деінде вже проклюнувся білими вічками, лягла широченна, мабуть, вона сягала жа до Псла, тінь. Дим од багаття погустішав у ній, духом став крутіший, бо вологість налягла.

Данило став навколішки, хотів заглянути в казанок, та тільки диму набрав у очі, заплющився і так навзаплюшки мішав щербатою дерев'яною ложкою запашну юшку з двох в'язів — решту випустив,— розмірковуючи про те, що вже б час і Прокіпкові прийти, а його немає.

І саме в цей момент на стежці, що вела з гори до сторожки, почувся хрускіт сухенького хмизу, а незабаром з диму, покашлюючи, вийшов і сам Прокіпко — з ключкою в руці, в довгій куфайчині, в тій же шапці

шкіряній, потрісканій, що й торік. Але постарів, подався пасічник: згорбився дужче, верхня губа з рідкими прозеленуватими вусами дужче запала...

Зняв шапку, пригладив ті вуса.

— Добривечір, Даниле! — Руки не подав, бо не мав такої звички.— А що воно видать, що чувать у білому світі? Висидів цілісіньку зиму на печі, подурнішав дід, то кортить якогось дива начуватися, щоб мізки розворушить...

— Та які ж дива,— спроквола, розважливо мовив Коряк,— Перезимували, от і слава Богу. Тепер літувати доведеться.

— Так-то так... Прокіпко зняв шапку, поклав під вербою і став умощуватися так, щоб у спину не муляло.— А знаку на небі ніякого не довелося бачити, як сторожував? Кажуть — я не чув, а люди подейкують,— що літають зараз у небі якісь чудовиська і світяться, і крізь них видно, як там усередині їдять, п'ють, гопки вибивають... Не чув? Гм... А я вірю, бо чудес на світі багато було та ще й буде...

Потім вони їли юшку, підставляючи під ложки висохлі старечі долоні, курили міцний Данилів тютюн, позичений у сусіди Івана, і мовчали. А сонячне проміння згасало над горою, де пасіка, небо роздвоїлося на синє, од стену,— нічне й червоне, од гори,— вечорове; з річки, де пором, долинав гомін та регіт (учні саме поверталися з школи, щоб по сей бік лісом розбрестися стежками по нагірних хуторах). Насувалася ніч.

Коли внизу між стовбурами дерев за річкою зринуло червоне коло місяця, Данило увійшов до сторожки, намацав примістку й ліг: доки вепри вийдуть на пасовисько, можна трохи перепочити. І думалося йому про те, що зараз робить Полька, про дива, що літають чи не літають у небі,— Бог з ними,— про дітей та онуку десь там, у далекому невідомому Харкові, коли б то хоч вони пожили по-людськи, в мирі, тиші та супокої.

А в сторожці пахло сонцем, що цілий день угрівало долівку та стіни, сухими теплими ящиками з-під насіння та деревієм. І грудям дихалося легко, просторо, тільки щеміло там щось на самісінькому дні...